

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Complectens Primam Secundæ, & Secundam Secundæ Summæ
Theologiæ

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

6 Vtrum his qui sunt sub lege, liceat agere præter verba legis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72759](#)

QVAEST. XCVI.

202

eximere à lege, obligatio sua ad legem est ridiculosa; posset nā
que eximēdo ē dicunt. Parere legem quam ipsi tuleris & qua-
re all. g. is onera graua in humero, ho minum & digito tuo nō
moues ea? reponde cum bona confusione; quia eximi meip-
sum quod est ridculum. Alia opinio est, quod quādū lex non
est totaliter iubata, princeps obligatur.

A D TERTIUM dicendum, q̄ princeps dicitur esse solutus à le-
ge quantum ad vim coactiūam legis: nullus n. proprie cogitur à
seipso: lex autem non habet vim coactiūam, nisi ex principiō po-
testate. Sic igitur princeps dicitur esse solutus a lege, quia nul-
lus in ipsum potest iudicium cō-
demnationis ferre, si contra le-
gem agat. vnde super illud Psal.
50. Tibi soli peccavi &c. dicit
glos. quod rex non habet homi-
nem, qui sua facta dijudicet: sed
quantum ad vim directiūam le-
gis, princeps subditur legi pro-
pria voluntate, secundum qđ *
dicitur extra de constitutionib.
Cap. Cum omnes. Quod quisquis iuris in alterum statuit,
ipse eodem iureuri debet. & Sa-
cientis dicit authoritas: Patere
legem, quam ipse tuleris. Imro-
peratur etiam his a Domino,
qui dicunt, & non faciunt: & qui
alijs onera graua imponunt, &
ipsi nec digito volunt ea moue-
re, ut dicitur Matthæi 23. Vnde
quantum ad Dei iudicium, prin-
ceps non est solutus à lege quan-
tum ad vim directiūam eius: sed
debet uoluntarius, non coactus
legem implere. Est etiam prin-
ceps supra legem, in quantum si
expediens fuerit, potest legem
mutare, & in ea dispensare pro
loco, & tempore.

In de creta*i*
lib. i. cit. 3.c.
Cum omnes
à med.

Infr. q. 97. 2.
3. ad 1. Et 2.
2. q. 60. ar. 5.
ad 2 et 3. et
q. 120. art. 1.
et q. 147. ar.
4. cor. p. et 2.
diff. 3. q. 3.
2. 4. q. 5. cor. 1.
et ad 5. et di-
st. 27. ar. 4.
cor. fin. et 4.
diff. 15. q. 3.
art. 2. q. 1. et
4. cor.
Cap. 31. non
longe a fin.

conuenit cum prima
opinione, & dis-
cretar secunda, in se-
condo autem conve-
nit cum secunda ali-
qualiter. & discre-
pas à prima. Et si
bene consideretur opi-
nio hac, apparet
quod salutem utri-
bus quod mentibus
humanis impressum uidetur, scilicet & quod princeps male
facit eximendo fe, uel alium a legit iugō: quod nī
hilominus exemptus, non est reus fratre l. gis. Si enim Papa
licentiat fe, vel alium, quia placet, ad non dicendum horas ca-
nonicas, uel carnes comedendum in Quadrageſima, licentiat
malefacit non dicendo horas, aut carnes comedendo, quia tur-
pis est pars, que non consonat suo toti ex natura iure, quod viola-
latur a subditō, & multo magis a capite, cui etiam a diuino iu-
re impropereatur. Dicis, & non facis, illas omnis graue & cetera.
Matthæi vigeſimotercio, & nihilominus licet peccet sic licentia
tus, non tamen est reus violati precepti de horis canonicas dicē
dis, aut de carnis non comedendis. Fundatur hæc opinio
quo ad primam partem, super potestate principis, qua potest tol-
tere legem, simpliciter & quo ad aliquem, ut quod iana ex-
periencia reflatur in priuilegiis eximenteribus hos, uel illos a fo-
lutione decimaruin, in quibus etiam si nulla causa exprimatur,
sed solo in principiō fiant, robur non deest. Quod ad secundā
nero partem super naturali iure, quo turpis est omnis pars, que-

ARTIC. VI.

F non consonat suo toti: & quo in moralibus magis mo-
pla, quam verba: & princeps non solum ut præf. sed
creatur, & alijs huiusmodi, que naturalis ratio dicit. Sed
dum hanc opinionem nihil est ridiculum, omnia contra
nes obiectiones solvantur, obseruantur & repre-
sento redduntur.

quāmuis homines iudicent de
his cum eas instituant, tamē qđ
sunt instituta & firmata, non li-
cebit de ipsis iudicare, sed secun-
dum ipsas: sed si aliqui præter-
mitrat uerba legis, dicens se in-
tentionem legislatoris seruare,

videtur iudicare de lege. ergo
non licet ei, qui subditur legi, vt
prætermittat uerba legis, ut in-
tentionem legislatoris ris seruerat.
¶ 2 Prat. Ad eum solum perti-
net leges interpretari, cuius est
condere leges: sed omnium sub
ditorum legi non est leges con-
dere. ergo corum non est inter-
pretari legislatoris intentionem,
sed semper secundum uerba le-
gis agere debent.

¶ 3 Prate. Omnis sapiens in-
tentionem suam verbis noui
explicare: sed illi qui leges con-
siderunt, reputant debent fa-
cientes. Dicit enim Sapientia
Proverbiorum octauo. Perne
reges, regnant, & legum con-
ditores iusta decernunt: ergo
de intentione legislatoris non
est iudicandum, nisi per uerba
legis.

SED CONTRA est, quod Hila-
rius dicit in 4. de Trinit. *Intelli-
gentia dictorum ex causis est af-
sumenda dicendi: quia non fer-
moni res, sed rei debet esse ser-
mo subiectus. ergo magis est at-
tendendum ad causam que mo-
vit legislatorem, quam ad ipsa
verba legis.

RESPON. Dicendum, qđ sicut
supra dictum est, * Omnis lex or-
dinatur ad communem homi-
num salutem, & intantum obti-
net vim & rationem legis: secun-
dum uero quod ab hoc deficit,
iuritatem obligandi non habet. Vñ
Iurisperitus dicit, * quod nulla

Sed tunc insurgit questio. Quo pacto salutem diffundi-
in corpore articul. inter calum necessitatis habens dis-
p. nem annexam, & calum non necessitatis, quod recurrat
ad interpretationem superioris. Si nangue de ambiguo
bus est fermō, contradicit dictis ex responsione ad feci-
scilicet, quod secundum uerba agendum est in necessitate
ambiguo. Si de manifestis, contradicit dictis ex Secun-
dū, quod in manifestis extra calum necessitatis opus
interpretatione, fed uirtus epiechiae sufficit. Si
imo membro de ambiguis, & in secundo de manifestis
diff. distinctio est inutilis & extra artem, tamen præ-
dicta scilicet esse manifestum, uel ambiguum.
quaestio hec citius solvetur, si videtur, quod in am-
biguo latitudo. Nam quidam sic occurruunt ambiguo
sua ambiguitate remaneant. Quidam uero sic in
guia, ut rationabile sit, quod si legislator adefet, hoc in
culubio partem determinat, nunc, hic, fernandam, ergo litera est de ambiguis, & de eis uniuersitatem ob-
seruantur.

interpretatio spectat ad superiores, quando potest ad eos recurri: quando vero non potest recurri, si sunt ambiguæ fœcudo modo, necessitas habet dispensationem an ex ea, si fuerit sit ambigua primo modo, tunc secundum verba legis agendum est. Et quod mens auctoris fit ita: patet ex hoc quod dicitur, si licet quod necessitas haberet dispensationem annexam, confitetur quod dispensatio ex interpretatione legis procedat. Interpretatio autem locum non habet in manifestis, de ambiguis igitur secundo modo intendit.

¶ In responsione ad tentium collige causas, quare leges humanæ sunt fœcudo id quod ut in pluribus agendum est, & non deculariuntur omnia in omni iure. Prima est ex deinceps humani ingenii; secunda est ex parte confusionalis iuris: terza, quae in littera vocatur, ponitur tamen scilicet in Ethicorum esse ex utilitate rerum, de quibus fit lex humana: & haec variabilias materie incipitculam reddit humanum intellectum in stampato leges vel in pluribus.

B

ratio iuris, aut æquitatis benignitas patitur, ut quæ salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos duriori interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad seueritatem. Contingit autem multo tamen, quod aliquid obseruari, communis salutis est utile ut in pluribus, quod tamen in aliquibus casibus catibus est maxime nocuum. Quia igitur legislator non potest omnes singulares casus intueri, proponit legem secundum ea quæ in pluribus accidunt, serens intentionem suam ad communem utilitatem. unde si emergat casus, in quo obseruatio talis legis sit damnoſa communis salutis, non est obseruanda: sicut si in ciuitate obſerfa statuatur lex, quod portæ ciuitatis maneat clausæ, hoc est utiliter communis salutis, ut in pluribus. Si tamen contingat casus, quod hostes impetraverint aliquos ciues, per quos ciuitas conseruantur, damnissimum effet ciuitati, nisi eis portæ aperiatur: & ideo in tali casu efficiat portæ aperienda contra verba legis, ut seruaretur utilitas communis, quam legislator intendit. Sed tamen hoc est considerandum, quod si obſeruatio legis secundum uerba non habeat subitum periculum, cui oporteat statim occurri, non pertinet ad quemlibet iuris, & quid sit utiliter interpretari quid sit utiliter interpretari.

le ciuitate, & quod mutile ciuitate
ad hoc solum pertinet ad
principes, qui propter huiusmodi casus habent au-
thoritatem in legibus dispensandi. Si uero sit subi-
tum periculum, non patiens tantam moram ut ad
superiorem recuri possit, ipsa necessitas dispensa-
tionem haber annexam: quia necessitas non sub-
ditur legi.

AD PRIMUM ergo dicendum, q[uod] ille qui in ca-
siu[n]a necessitatis agit præter uerba legis, non iudicat de
ipsa lege, sed iudicat de ea u[er]a singulari, in quo uidet
verb a legis obseruanda non esse.

AD SECUNDUM dicendum quod illi

ad tertium dicendum, quod nle; qui sequitur intentionem legislatoris, non interpretatur legem simpliciter, sed in casu; in quo manifestum est per evidenter documenta, legislatorem aliud intendere. Si enim dubium sit, debet, vel secundum verba legis agere, uel superiorum consilium.

Etiam etiā, ut possit omnes singulares causas excoigitare: & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere ea que conuenient ad finem intentum. Et si posset legislator omnes causas considerare, non oportet, ut omnes exprimeret propter confusione viādām: sed legem ferre debebet secundum ea quae in pluribus accidunt.

QVAESTIO XCVII.

¶ Super Quæstio. 97.
Articulum primum
¶ secundum.

DE INDE considerandū
est de mutatione legū.
Et circa hoc querū-
tur quatuor.
¶ Primò, Vtrum lex humana sit
mutabilis.
¶ Secundò, vtrū semper debeat
mutari, quando aliquid melius
occurrerit.
¶ Tertiò, vtrum per cōsuetudi-
nem abolatur: & vtrum con-
suetudo obtineat vim legis.
¶ Quartò, vtrum yfus legis hum-
ationem rectorum immutari del-

I Narti, primo, & 2.
non occurrit aliud
scribendum, quam &
optime, norentur cau-
se mutationis legum,
ut & quando oportet
mutentur: & quā-
do non oportet, refi-
ctēria fiat mutatione.
Neces sitas, vel utili-
tates pensanda est nisi
ad prae se tantum tem-
pus, sed perpetuum,
seu diuturnum, pro
quo lex fit.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum lex humana debeat mutari aliquo modo.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod lex humana nullo modo debeat mutari. Lex enim humana derivatur a lege naturali, ut supra dictum est.* sed lex naturalis immobilis permanet. ergo & lex humana debet immobilis permanere.

¶ 2 Præt. Sicut Philosoph. dicit in 5. Eth. † Mensura maxime debet esse permanens: sed lex humana est mensura humanorum actuum, ut supra dictum.

Praeterea humanum non actuum, ut supra dictum est. **E**rigo deber immobiliter permane-
Pra. De rōne legis est, p̄ sit iusta & recta, ut sup-
dictu est: t̄ fed illud qd semel est rectū, semp est re-
ctū. ergo illud qd est semel lex, semp deber est lex.
SED CONTRA est, quod Aug. dicit in 1.* de lib.
arb. Lex temporalis quamvis iusta sit, commutari
tamen per tempora n̄ sit potest.

RES-^{Q. 9. art. 1. a}ON. Dicendū, q̄ licet sup. dictum est, * Lex ^{q. 9. art. 3.} huīnana est quoddā dictamē rationis eno dirige-

humana cu[m] quoddam dictame latitans, quo diliguntur humani actus, & secundum hoc duplex c[on]siderantur.

se, q̄ lex humana iuste mutetur. Vna quidē ex parte rationis, alia uero ex parte hominū, quorum actus lege regulantur. Ex parte quidem rationis: quia humana ratione naturale esse uidetur, ut gradatim ab imperfecto ad perfectū pueniat. Vnde uidemus in scientiis speculatiis, quidē qui primo philosophati sunt, quādam imperfecta tradiderunt, quæ

postmodum per posteriores sunt tradita magis pse
etc. ita etiam & in operabilibus. Nam primi quia.
tenderunt inuenire aliquid utile communitatii ho-
minum, non valentes omnia ex scipis cōsiderare,
instituerunt quādā imperfectā in multis deficiētā,
quę posteriores mutauerunt, insitūtētes aliqua quę
in paucioribus deficere possunt a cōmuni utilitate.
Ex parte uero hominū, quorū actus lege regulat̄,
lex recte mutari potest propter mutationē cōditio-
num hominum, quibus secundum diuersas eorum
cōditiones diuerſa expediunt: sicut Aug. ponit ex-
plū in j. de lib. ar. * Quod si populus sit bene mode-
ratus & grauis, cōmuniq; utilitatis diligentissimus
cūstos, recte lex fert, qua tali populo liceat creare
sibi magistratus, per quos res publica administretur.
Porro si paulatim idem populus depravat̄ habeat ue-
nale suffragium, & regimen flagitiosis sceleratique
cōmittat, recte admittit populo talis potestas dādi

Prima Secundæ S.Th. DD 2 ho-